

נושא הגיליון

'ביהכנ"ס בגובהה של עיר'

בְּרֵאשׁ הַמִּיּוֹת תִּקְרָא

הקדמה: בגיליון שלפנינו (מספר 504) יתבאר, מה הגובה הנכון לבנות את בית הכנסת. ביאור המקורות בחז"ל שבית הכנסת צריך להיות גבוה מכל בתי העיר.

האם הכוונה בגובה המבנה מבחוץ, או בגובה החלל מבפנים, או שיהיה בנוי

במקום הגבוה בעיר? האם החיוב מצד שאסור לגור מעל בית הכנסת, או מטעם שבית הכנסת צריך להיות הכי גבוה? ומה הדין בעיר שעשויה הרים וגבעות?

ובהמשך לכך יתבאר בגיליון הבא (מספר 505) מה הטעם שנהגו כיום להקל ולבנות מעל גובה בית הכנסת?

'אלטנוי שול' במרכז הרובע היהודי בפראג וגבוה מבתי העיר שסביבו

1. אופן בניית בית הכנסת

גובהה של עיר: מבואר בתוספתא (מגילה פרק ג הלכה יד) לגבי בית הכנסת, אין בונין אותו אלא בגובהה של עיר, שנאמר (משלי פרק א פסוק כא) בְּרֵאשׁ הַמִּיּוֹת תִּקְרָא.

בית כנסת גבוה: עוד מבואר בגמ' (שבת דף יא.) כל עיר שגותיה גבוהין מבית הכנסת לסוף חרבה, שנאמר (עזרא פרק ט פסוק ט) לְרוּמָם אֶת בְּיַת אֶלְקִינוּ וְלְהַעֲמִיד אֶת חֶרְבְּתֵינוּ, ופירש רש"י (ד"ה לרומם) על ידי כך שמרוממים את בית

זְכֹר צְדִיק לְכַרְכָּה

הגיליון הוקדש לעילוי נשמת הגה"צ רבי חיים מיכל ב"ר משה לייב לוי זצ"ל נלב"ע ד' שבט תש"ע

ת.נ.צ.ב.ה.

דבר העורך

בְּלִבֵּי מִשְׁכַּן אֲבֵנָה

עומק הפשוט: בית הכנסת צריך להיות בגובהה של עיר - כלל זה, שמקורו בתוספתא ובגמרא, ונפסק להלכה ברמב"ם ובשולחן ערוך ללא חולק, מלמדנו את ההשקפה הנכונה בדבר רוממות בית ה' וקדימותו על פני כל שימושי החול. העמדת סדרי עדיפויות: בית הכנסת עומד בראש, ואחריו נגזרים שאר בתי המגורים ביישוב.

כלומר, בית הכנסת הוא הדבר החשוב ביותר ומקיף את כל חיינו, תיבת נח של כלל ישראל, המקום שממנו שואבים קדושה ורוממות, יראת שמים וחיבור תמידי לבורא יתברך.

בזמן הגלות לא תמיד כלל ישראל מצליחים לבנות את בתי הכנסת באבנים ובקירות גבוהה הנראה לעין יותר מכל הבניינים. אילוץ המקום והזמן - לצד אימת השלטונות, מגבילים את אנשי המעש, כך שבפועל אינו גבוה מכולם.

אבל בלב פנימה - במעמדו של בית הכנסת בלב האדם, שם אין את אילוץ המקום והזמן, אפשר לקיים את ההלכה בדקדוק רב עם כל השיטות וההידורים, 'בלבבי משכן אבנה'.

בחלק ההלכתי נאמרו שני דינים; הראשון - שיהיה בנוי במקום הכי גבוה, שבית הכנסת יהיה במרכז העיר, מקום שאליו פונים, וסביבו מתנהלים חיי הציבור. והשני - שבית הכנסת יהיה המבנה 'הגבוה מכולם'.

כך גם בעבודת הלב, צריך שיתקיימו שני הדינים; הראשון - שבית הכנסת יהיה בלב האדם הכי גבוה בדרגות החשיבות, בראש חיינו ומרכז עולמנו, והוא העיקר והנחלה העוברת במשפחה מאב לבן. והשני - שבית הכנסת יהיה בלבו הגבוה מכולם, בו משקיע הכי הרבה כבוד ורוממות זמן ומחשבה רגש ושמחה, לשם מעיינינו נתונים, ממחר לבוא ומאחר לצאת.

בברכת התורה
עקיבא יוסף לוי

הדין הראשון - אין בונים בית הכנסת אלא בגובהה של עיר, **שנאמר** (משלי פרק א פסוק כא) בְּרֵאשׁ הַמִּיּוֹת תִּקְרָא. הדין השני - מגביהים את בית הכנסת שיהיה גבוה מכל חצרות ובתי העיר שמשתמשים בהם, **שנאמר** (עזרא פרק ט פסוק ט) לְרוֹמֵם אֶת בַּיִת אֲלֻקֵּינוּ, אבל בירניות ומגדלים לנוי שלא משתמשים בהם מותר שיהיו גבוהים יותר מבית הכנסת. ובגג משופע, צריך שהגובה משתמשים בו לא יהיה גבוה מבית הכנסת.

ומגיה **הרמ"א**; בשעת הדחק, או שיש מצות מלכות שאינן רשאים לבנות בית הכנסת כדינו, מותר להתפלל בבית אף על פי שדרין בעליה על גביו.

ומחדש **הערוך השולחן** (סימן קנ סעיף ג) וכך נקט **הגר"ג קרליץ זצ"ל** (זכרון משה עמוד סז) שהדין של התוספתא לימד אותנו שצריך לבנותה במקום שמפלט הקרקע גבוה, כך גם אם הבנין עצמו אינו גבוה כל כך, מכל מקום כיון שעומד על מקום גבוה ממילא עולה בגובהו על כל בתי העיר.

בזמננו: וכתב **המשנ"ב** (ס"ק ה-ו) בשם **האחרונים** שיש מקומות שלא נזהרין בזה, כי יש הרבה בתים של עובדי גילולים הגבוהים מבית הכנסת, ובלאו הכי אין היכר לבית הכנסת, ומכל מקום ראוי לכתחילה להיזהר בזה כמה שאפשר, כי בגמ' החמירו בזה מאוד. אמנם בבתים שלא משתמשים בהם ועשויים רק לנוי, אפילו שהבית עצמו גבוה מבית הכנסת אין איסור.

ויש לציין למה שכתבו **המכתם לדוד** (אורח חיים סימן ה) ו**המהר"ם שיק** (או"ח סימן עו) שכל ההיתר שאם יש בתי נכרים לא צריך להגביה, הכוונה בעיר שבת ישראל מעורבין עם בתי הגוים, שאז ודאי אפילו אם היו ישראל משפילין את שלהן, לא היה שום היכר לבית הכנסת מחמת בתי הגוים. אבל כשיש חצר אחרת כולה מיוחדת ליהודים, ובתוכם בית הכנסת, לא שייך בכך שום היתר, מכיון שכל בתי היהודים שבחצר סחור סחור לבי כנישתא שפלים ממנו, יש היכר גדול לעילוי בית הכנסת.

ומוסיף **הבאור הלכה** (ד"ה בירניות ומגדלים) שלפי שיטת **הר"ן והערוך** וקצת משמע כן גם **ברמב"ם** (תפילה פרק יא) ו**במאירי** (שבת דף יא). טעם ההיתר לבנות "בירניות ומגדלים" מעל גובה בית הכנסת, כי הם מיועדים אך ורק לחיזוק העיר ואין בהם דירת מגורים או שימוש כלשהו למעלה. ולשיטתם, אין מקום להקל

אלקים, זוכים להמשך הפסוק וְלָתֵת לָנוּ גֹדֵר בְּיַהֲדוּתָהּ וּבְיִירוּשָׁלַם.

רב אשי היה ראש ישיבה במתא מחסיא ומנע מהם להגביה את הבתים של מתא מחסיא מעל גובה של בית הכנסת, ואמר שבכך גרם שלא תיחרב מחמת העוון הזה. טעם הדבר, מבאר **המהר"ל** (חידושי אגדות שבת דף יא). שדבר גשמי הוא יותר שפל מדבר רוחני, והרוחני מתרומם ומתעלה מעל הגשמי, ואם לא מחשיבים את בית הכנסת הרוחני הנעלה, יותר מהבית הגשמי השפל, הוא היפך הסדר הראוי, והוא סיבה לחורבן וביטול היישוב.

כלומר, שיישוב שאין מחשיבים את עבודת ד' לראשון במעלה, אין לו זכות קיום, שכל זכות הקיום הגשמי מגיע מעבודת הבורא.

וממשיכה הגמ', שכל האיסור הוא בבתים, אבל ב'קשוקשי ואברורי' שהם בירניות ומגדלים שאין בהם דיורין, אין איסור שיהיו גבוהים מבית הכנסת.

מבואר **ברא"ש** (שבת פרק א סימן כג) הובא **בבאור הלכה** (ד"ה לא תהא) יש מתירים בבתים שלנו, כי לא משתמשים בגג שהוא משופע, אבל אם רוב הגג גבוה מבית הכנסת אסור, כי משתמשים בעליה שבתוך הגג. כוונת ה"רא"ש מסביר **הקרבן נתנאל** (אות 1) שמשתמשים בעלייה שתחת הגג, שמניחים נסרים על הקורות של התקרה.

לעיון נוסף: ראה בגיליון 501, שבו נתבררו בהרחבה דיני השימושים מעל בית הכנסת, חילוקי הדינים שבין קדושת הגג לקדושת העליות, והשלכותיהם המעשיות להלכה; ומתבאר שם כי לשיטת **המרדכי** (שבת פרק יציאות השבת רמז רכח) יסוד האיסור להשתמש מעל בית כנסת נובע מכוח הגמ' בשבת.

ותמהו **האחרונים**, לפי דברי המרדכי שהמקור הוא מהסוגיא דשבת שאין להגביה גגו מגג בית הכנסת, אם כן צריך שיאסרו כל השימושים ולא רק תשמיש של גנאי? וראה **בזרע אמת** (חלק ג סימן טז), ו**במנחת יצחק** (חלק ב סימן מח) מה שתירצו בזה.

2. גזרי ההלכה

הלכה ברורה: שתי ההלכות נפסקו **ברמב"ם** (הלכות תפילה פרק יא הלכה ב) ו**בטור ושו"ע** (סימן קנ סעיף ב) ללא חולק;

בגג משופע שאינו ראוי לתשמיש מגורים מלמעלה, שכן ההיתר בגמרא הוא רק למבצר שאינו דירה כלל, ועשוי לחיזוק העיר.

3. גג שוה

אפשר לצמצם: יש לחקור האם צריך שבת הכנסת יהיה 'יותר גבוה' מהבית, או שמספיק שהוא ב'אותו גובה' של הבית.

הכף החיים (סעיף יח) מדייק מלשון הרי"ף שצריך להגביה את הבית הכנסת, ולא מספיק שיהיה באותו גובה של הבית, וכך נקט **במשנת יוסף** (הלכות בית כנסת סימן א) שהדין הוא שיהיה גבוה יותר מבתי העיר.

ולדעת הגר"ש אלישיב זצ"ל (הערות שבת דף יא.) המצוה לכתחילה היא שבת הכנסת יהיה יותר גבוה, כלשון לרומם את בית אלקינו, אבל האיסור והעונש הוא רק כאשר הבית יותר גבוה מבית הכנסת, ואילו כששניהם שווים אין עונש. ודייק כן מלשון רש"י (ד"ה רב אשי) 'ומנעם מלהגביה בתיים יותר מבית הכנסת', משמע שעל אותו גובה לא מנע אותם.

4. טעם הדין

ניכר לכל: כתב בספר **הבתים** (בית המקדש ובית הכנסת שער ח אות ב) טעם הגבהת בית הכנסת הוא, כדי שיהיה ידוע וניכר לכל וינהרו אליו.

לעורר הכוונה: טעם נוסף כותב **רבינו מנוח** (הלכות תפילה פרק יא הלכה יב) שצריך שיהיה במקום הגבוה של העיר, וגם שיהיה בנין גבוה שיהיה חלל בית הכנסת גבוה מבפנים - והתקרה לא תהיה נמוכה, הכל כדי לעורר את הלבבות לכיון בתפילה.

מניעת ביזיון: טעם שלישי כתוב ב**לבוש** שיש ביזיון לבית כנסת, כאשר משתמשים בבתיים שיותר גבוהים מבית הכנסת.

אלו ואלו: וביאר בספר **זרע אמת** (חלק ג סימן טז) שכל טעם מסביר דין אחד, טעם הדין לבנות בגובהה של עיר, שעל ידי כך ישמע קול תורה ותפילה בכל העיר, טעם הדין שלא להגביה את גגות הבית מבית כנסת, הוא משום כבוד ומניעת ביזיון.

5. על מי מוטל הדין?

שני דינים: חקר הגר"נ קרליץ זצ"ל (זכרון משה עמוד טז, חוט שני הלכות בית כנסת עמוד רמה) האם העיקר שבית הכנסת יהיה יותר מכוונד כשהוא גבוה מהבתים

עיריית בעלזא בגליציה

קרית בעלזא ירושלים

תמונה אורית - גבוה מבתי הקריה

בית הכנסת בעירייה בעלזא שנבנה על ידי כ"ק האדמו"ר השר שלום מבעלזא זיע"א מבתי הכנסת המפורסמים באירופה, היה גבוה משאר בתי העיר ונצפה גם מרחוק. בית הכנסת המרכזי של חסידות בעלזא בקריית בעלזא ירושלים שנבנה על ידי כ"ק האדמו"ר מבעלזא שליט"א, הוא מבתי הכנסת הגדולים בעולם.

בית המדרש ניתן לצפייה ממקומות רבים בעיר, כולל מהכניסה אליה ממערב. צורתו משמרת את בית המדרש הישן של החצר בבעלזא שבגליציה. והוא גבוה מבתי הקריה, וכן המבנה עצמו גבוה מגובה הבתים.

ישיבת וכולל ראדין הייתה בייסודו ובנשיאותו של ה"חפץ חיים". בית הכנסת ראדין שימש את תושבי העיירה.

בתמונות למעלה, הישיבה ובית הכנסת בעבר, בתמונות למטה המבנה כיום.

האחרים, או שהעיקר שהגרים בבתיים לא ישתמשו מעל הגובה של בית הכנסת, מפאת חסרון כבוד.

ונפק"מ, כאשר השכנים הגויים או יהודים שאינם שומרי תורה ומצוות מוגביהים את ביתם מעל גובה בית הכנסת. האם שאר התושבים שומרי תורה ומצוות צריכים עדיין להיזהר לא להגביה את ביתם יותר מבית הכנסת. וציין לדברי **המשנ"ב** (סימן קנ"ס"ה).

ועוד נפק"מ שאם העיקר מצד השימוש הוא חסרון כבוד, צריך להיות שכל הבתי כנסיות בעיר יהיו גבוהים, אך אם העיקר לרומם את בית השם שיהיה הכי גבוה, יתכן שמספיק שבית כנסת אחד יהיה הכי גבוה מהבתיים. וצייד, שיתכן לומר ששני הטעמים נכונים, כי התוספתא במגילה לומדת מהפסוק בראש הומיות תקרא - שזה דין על בית הכנסת. ואילו הגמ' בשבת אומרת שהטעם משום שימוש ביתו - שזה דין על הבתיים סביבות בית הכנסת.

והוכיח **בערוך השולחן** (סעיף ד) מכך שהתירו את הבריגיות, מוכח שאין הטעם משום כבוד בלבד, שאם כן מדוע התירו מגדלים, אלא הטעם הוא כדי שהמשתמש על גג ביתו לא יעמוד גבוה מגג בית הכנסת.

6. עיר הבנויה בהר

מרחב עירוני: וצייד להקל **במור וקציעה** (סימן קנ) לגבי עיר שבנויה בהר, אפילו אם הבתים שבונים בהר למעלה, היסוד שלהם יותר גבוה מגג בית הכנסת, כי מספיק שהגביהו את הבית כנסת כמה שבאפשרותם, כיון שראוי להיות הבית הכנסת באמצעם ככל האפשר (דוגמת המשכן שסביבותיו היו המחנות), ודבר קשה וכבד מאד על הציבור להגביה הבית הכנסת כל כך שיגבה וינשא על כל בתי בני ישראל הדרים בקצה גובה ההר.

וכתב **במשנת יוסף** (הלכות בית הכנסת סימן א אות ג) שכך אנו רואים **בבתי הכנסת האריז"ל בצפת ת"ו**, הבנויים באמצע שיפוע ההר, וחלק גדול מהעיר העתיקה בנוי מעליהם במעלה ההר, וטעם הדבר כדי שהגרים למטה לא יהיה להם טירחה עצומה לעלות עד גובה ההר.

ובזכות ברור הלכה זו וקיומה, נזכה במהרה שיתקיים הדבר בבית המקדש באופן הנעלה ביותר, **שנאמר** (ישעיהו פרק ב פסוק ב) **נְהַיֶּה אֶת־הָעִירִית הַקְּמִים כְּכֹן וְהָיָה הַר בְּיַת ה' בְּרֹאשׁ הַהָרִים וְנִשְׂא מִגְּבֻעוֹת וְנִהְרָו אֲלָיו כָּל הַגּוֹיִם.**

'תפארת ישראל' - גבוה מבתי העיר

'החורבה' - גבוה מבתי העיר

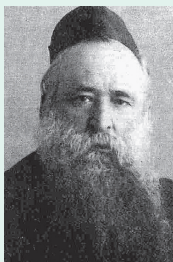
'תפארת ישראל המשוחזר' - נאה ומפואר

'החורבה' - היכל גבוה

מבנה בית הכנסת החורבה בעיר העתיקה בירושלים ומבנה בית הכנסת תפארת ישראל בעיר העתיקה בירושלים המכונה ניסן ב"ק שול נבנו באופן שיהיו גבוהים מבתי העיר, כאשר חלל בתי הכנסת גבוהים יותר מכל חלל בתי מגורים, וגם מבני בתי הכנסת מפוארים ומרשימים ביותר.

מעשה רב

בהמשך לגיליון הקודם: המוהל המומחה הר"ר יצחק לנג הי"ו מספר מעשה מופלא, עובדה שהתקבלה במשפחתו בבירור (משפחת לנג הייתה מאוד מקורבת לבעל החזון יחזקאל, מעשה זה נזכר גם בספר מלך ביופיו לר' אהרן סורסקי עמוד 520, אלא ששם לא מובא המשך הסיפור).

כאשר הציעו להג"ר **יחזקאל אברמסקי זצ"ל** עוד בהיותו בחו"ל, לקנות דירה בארץ ישראל בשכונת בית וגן הירושלמית, הסכים לכך בתנאי שהדירה שלו תבנה על סלע טבעי, כך בוודאי לא יבואו לעשות בית הכנסת תחת ביתו ביום מן הימים, אפילו לא בית כנסת ארעי, וזאת כדי לחוש לדברי הס"ז בחומרת המגורים מעל בית הכנסת.

ולמרות שמדובר בבית כנסת זמני, המציאות בפועל כאשר פותחים בית כנסת במקום מסוים, לא במהרה נסגר, וכך המציאות שבית הכנסת של יוצאי הונגריה כבר נמצא בתחתית הבנין שבעים שנה.

ובפועל, תחת הבית שלו ברחוב ברויאר 7 חצבו תחת הבנין חלל עבור בית כנסת יוצאי הונגריה - בצד ימין של הבנין, אבל בצד שמאל של הבנין - בצד שבו התגורר הג"ר יחזקאל, יש סלע טבעי ששם לא חצבו ואין בית כנסת תחת ביתו. וכן בבנין אחר כך ברחוב ברויאר 5 יש בית כנסת תחת הבנין, בעבר זה היה הבית כנסת של 'קהילת חניכי הישיבות' וכיום משמש כבית כנסת 'לבני עדות המזרח'.

משיב כהלכה

שאלה: מה הטעם שנהגו כיום להקל ולבנות מעל גובה בית הכנסת?

האם קיימת חובה גמורה להקפיד שבית הכנסת יהיה גבוה מכל בתי העיר, או רק דין לכתחילה והנהגה ראויה שבמקום צורך ואילווצי בנייה ניתן להקל? אם נבנו בתי מגורים מעל גובה בית הכנסת, האם יש מקום להימנע מלגור בדירות אלו? האם שינוי צורת היישוב והבנייה בדורות האחרונים משפיעים על גדרי ההלכה בזה? והאם בית כנסת גבוה אחד מציל את כל העיר?

מקורות: גמ' (שבת דף יא.); שו"ע ומשנ"ב (סימן קג סעיף ב); ספר הבתים (שערי בית הכנסת אות ב); מור וקציעה (סימן קג); כף החיים (ס"ק יח); שפת אמת (שבת דף יא.); זרע אמת (חלק ג סימן טז); הערות הגריש"א (שבת דף יא.); אור לציון (חלק ב פרק י סעיף א); הליכות שלמה (פרק יט דבר הלכה ו); חשוקי חמד (שבת דף יא.).

במדור זה מופיעה שאלה בנושא הגיליון הבא, הקוראים הנכבדים מוזמנים לשלוח תשובות להגדיל תורה ולהאדירה, מומלץ לצרף את פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד). התשובות המובחרות ישולבו במידת האפשר בגיליון הקרוב.

- ניתן להגיש תשובות באחת מהאפשרויות הבאות.
- קו 'הילכתא' טלפון 02-5377085 שלוחה 4
- עמדות 'נדרים פלוס' קופת 'הילכתא'
- חדר 'קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים, תיבת 'הילכתא' 1532-6507823
- במייל 5047867@gmail.com

הגיליון הוקדש לעילוי נשמת

האשה הצדקנית מרת מינה לאה ויספיש ע"ה
בת הגה"צ רבי דוד בהר"ן זצ"ל
נלב"ע ט"ו טבת ת.נ.צ.ב.ה.

דינים העולים

א. **מכובד ומפואר:** יש לבנות את בית הכנסת במקום הגבוה שבעיר, בנוסף צריך להגביה בניינו שיהיה גבוה מכל בתי העיר שמשמשים בהם. "כל עיר שגגותיה גבוהים מבית הכנסת לסוף חרבה".

ב. **מפלס גבות:** חידש בערך השלחן, לגבי הדין השני שצריך שהבניין יהיה גבוה מכל בתי העיר, מספיק אפילו מכנה נמוך שנבנה במקום גבוה, שממילא הוא גבוה מבתי העיר.

ג. **בתי מגורים:** האיסור הוא להשתמש בפועל בגובה שמעל בית הכנסת. משום כך הותרו מגדלים ומבצרים העשויים לגוי בלבד, ואין בהם דירה או תשמיש. ולגבי עלייה הראויה לשימוש למרות שהגג משופע, נחשב כגבוה מבית הכנסת ואסור. ומודדים את השיפוע מתחילת המקום הראוי לשימוש.

ד. **היכל מפואר:** לרבינו מנוח לא מספיק בגובה הבניין החיצוני, אלא צריך שהחלל הפנימי של גובה בית הכנסת יהיה גבוה ומכובד מכל בתי העיר.

ה. **שעת הדחק:** האחרונים מקילים בזמננו שיש בעיר בתי גויים הגבוהים מבית הכנסת, ואין בכך זלזול בקדושת בית הכנסת, לצד ההדגשה שלכתחילה ראוי להקפיד בדבר ככל האפשר. יש אומרים שההיתר נאמר רק בשכונה מעורבת אבל בשכונה יהודית ללא גויים, חייבים להגביה את בית הכנסת.

ו. **שווה בשווה:** נחלקו הפוסקים האם די בכך שגובה בית הכנסת שווה לשאר הבתים, או שנדרש שיהיה גבוה יותר משאר הבתים.

נושא הגיליון הבא:

'בית כנסת בשכונה חרדית'

טלו חלק בזיכוי הרבים העצום, והשתתפו בהוצאות הגיליון הבא

הגיליון נועד לעורר את לב הלומדים, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

הגיליון הוקדש לעילוי נשמת

האשה הצדקנית מרת ברכה שושנה רייזל הורביץ ע"ה ב"ר בן ציון ז"ל
נלב"ע כ"ח טבת תשע"ט ת.נ.צ.ב.ה.

הילכתא

לדעת לחיות כהלכה

- גיליון שבועי עומק הפשוט
- שיעורים יומי עיון
- בית הוראה טלפוני
- בירורי הלכה אקטואליים
- קו מידע הלכתי
- חוברות הדרכה

מכון הילכתא

מענה אנושי: 02-5350-535 פקס: 02-6507-823

לקבלת הגיליון במייל: 5047867@gmail.com

קו מידע הלכתי

02-5377-085

ניתן להאזין לשיעורים, הודעות, עדכונים, רישום להגרלות, ועוד...